

עומדה עוצמה מחודשת לספרות

התן פרס נובל קאנטי אנחנו חיים במאה מיפלתית

השוואה. אין ספק כי אליאס קאנטי יליד בולגריה, נהנה וינה, שהתגורר שנים באנגליה וחי כיום בשווייץ, ושמה מבני משפחתו מתגוררים בישראל — כגלם את אותה קוסמופוליטיות תרבותית יהודית, שכמעט ודומה היה כי חלפה לה דת העולם.

קאנטי ראוי לפרס, שהרי הוא עומד בקריטריונים של אלפרד נובל, הענקת הפרס לקאנטי מעידה כי התחודה במעט רגישותם של חברי ועדת הפרס, המאמינים כי יש להעניק מחדש עוצמה לספרות.

תיקוה אחרונה היא שכל ספריו של קאנטי יתורגמו לעברית, ושחמחמתו יועלו על קרשי התיאטרון בארץ, ואולי יהיה בכוחם של אלה להסביר למי שאפשר להסיק בלי, את פשר התהליך הפאשיסטי-לאומני ההולך וגובר כאן.

בשנים האחרונות איבד פרס נובל הרי בה מערכו. פרסים אשר הוענקו בשל שיקולים קטנוניים למדי, נמסרו לסופרים בעלי חשיבות זו או אחרת, תוך המעינות מכוונותיו של מייסד הפרס ומתיציא הדינמיט, אלפרד נובל. הענקת פרס נובל 1981 לסופר ממוצא יהודי-בולגרי אליאס קאנטי (ששניים מספריו לא יארו בתרגום לעברית: סנוורים בהר צאת זמורה, ביתן, מודן והחמון והכוח בהוצאת ציריקובר) העניקה עוצמה מחודשת לפרס ולספרות.

תהליך הפאשיזציה של העולם המערבי, התחדש בהדרגה איטית, ובאחרונה במהירות בעשור האחרון, הפך את הספרות שוב לכוח מאבק, מחנך, מדריך ומתאר של נגיף-עולמי זה. אליאס קאנטי הוא סופר בלשון הגרמנית, שמיטב יצירתו מוקדש לתיאור ומיפוי של נגיף זה, הפוגם בשפיות-הדעת של ההמונים. קאנטי טבע את מטבעיה-לשון — אנחנו חיים במאה מיפלתית. הוא טוען כי המוות הוא הגורם האחראי לשאיפת הכוח של היחיד. קאנטי קובע: „מרובר בתשובה קה אישית של בעל הכוח. תשוקת הקיום שלו גדלה עם עוצמת הכוח שבדיו. המהות האמיתית של הכוח היא התאוה להאריך את הקיום מעבר לקיומם של האחרים...“

החשוב בספריו של קאנטי, סנוורים (או אוטורדהיפה), מביא את עולמו יוצא-הדור פן של אספן ספרים שדעתו נטרפת עליו בהדרגה, עד שבלהט טירופו הוא מעלה באש את ספריו האהובים ואת עצמו, עד שמבדד ללהבות נשמע צחוקו ו„הוא צו חק בקול רם, כמו שלא צחק כל חייו. השריפה היא סמל לנבערות ההמון, הנדלק ומגיע לטירוף בקלות כה רבה.

ספר אחד של קאנטי הוא קולות מאי ראקש — דו"ח רגיש על ביקורו במא-רוק, ספר שעליו העיד מחברו: „איני מעוניין בתפיסה מדויקת של אדם שאני מכיר. אני מעוניין רק בהגזמה המדויקת שלו...“ ספר נוסף של התן פרס נובל הוא במחוז האנושי, שבו לקט של קטעים שאותם כתב במשך למעלה מ-30 שנה, רשימות שבהן הוא מעלה את ספקותיו על טבע אנושי, כמו: „אדם מתחיל לאהוב ארץ — כנען שהוא מתחיל להכיר בה הרבה אנשים מנוכחים...“ או „הכל כתוב בעיתונים, פשוט צריך לקרוא אותם עם מיעוט מספיק של שינאה...“

אליאס קאנטי הוא תלמידו ומריצו של קארל קראוס, אבי ימי האנושות האחרונים. דומה, שביצירתו הוא חונן על ההשקפה הקראוסית, שראתה את גיוולו של המין האנושי, את שקיעת התרבות ואת

גורם לו לא פעם להיות סלחן מדי. באחרונה ראה-אור קובץ ביקורות התיאטרון של עזרא זוסמן תחת הכותרת אחרי הבכורה; שבו שבעה מדורים: מן האוצר הישן; בנתיבי המחזה העברי; לנוכח המסורת הקלאסית; מן הספר אל הבמה; בנפתולי המודרניזם; בצבת האבי סורד והגרונטקה ובשדות זרים.

מדור שבו בולטת הסלחנות שביקורות זוסמן הוא המדור בנתיבי המחזה העברי, הנפתח בביקורתו את בקב הימים של הזן. הביקורת על קרא ל סיומקה מאת נתן שחם, מחזה שזכה כבר להיעלם מהרשימה הערכית של הדראמה הישראלית, נפתחת בספק-הצהרה, ספק חמיקה: „קמדיה פוציאליה זו שייכת לסוג ה„מחזות על פי תיזה, אך אין היא מחזה תעמולה, אף אם בוודאי ינצלנה לכך. אפשרות זאת שנתן המחזה לתכלית התעמולה — וראי סימן הוא לחולשת הסופר הזמנה עם האופוזיציה...“ בנוסח זה, מצליח זוסמן כמבקר להלך בסלחנות בין הסיפור, ולהעיר הערות דו-כיווניות. ביקורת דומה וסלחנית היא ביקורתו על חנה סנש מאת אהרון מלך ושם כנפיים לאחד מאת הנוף ברטוב, מחזות שזכתה תרבותנו והם נשכחו.

• עזרא זוסמן — אחרי בכורה; עזרא זוסמן — אליקים ירון; הוצאת עם עובד; 336 עמודים (כריכה רכה).

תיה, אם כי גם זה בהשראת הסואימה של גינסברג קדיש.

אחד מהמעולים שבשיריו הוא שיר הפתיחה: „בכרונ-בלון שלג עכשיו, כן, ודאי, הרי / שלג שם תמיד אבל אני אמות פה. / אני אמות בקיץ ואתן לבוב דילן לכסות את / קברי כפרחי מופחית צהובים...“

את הקשר המיוחד שבין המשורר ואמו, מתאר פלד: „אמא, אני אתך בכרונ-בלון היכן שאת נשאת משורר כרחמך — / אני אתך בכרונ-בלון / היכן שאתי תלוי כפסוקת הלחם המרקובית שאת אר-גרת באדמה המושלגת...“

פרק ב' (אמא מדברת) מביא פלד עדות בפרווה, ברצף אחד של אמו על ימיה בכרונ-בלון, עדות הנפתחת ב"העבירו אותנו לרכבת טרנספורט הם אמרו שלוקחים אותנו חוץ מהעיר ולוקים חים אותנו לעבודה / שכל אחד יקח עצלים טובות שיקח כגדים טובים / אבל שנפענו אבא שלי אמר בקרון ילדים אנחנו הולכים למקום שאף פעם לא נה"זור / הוא היה בצבא הוא ידע...“ וכך בלשונה המעט-עילגת של האם, לשון לא שירית ולא מצועצעת, מביא פלד את חווייתה המועזת, חווייה של כאב, שעב"רו עם הכרמוזומים אל הבן, המתייסר בכאבה-כאבו.

פרק ג' של פלד נפתח בתוצאה: „עכשיו פרופיל 24 / חיל בצבא של עצמי צועד על פני ריקה...“ מחזור המסתיים ב"לילה לילה איש זכ"ש שלג מוליך כלב עיוור בחוצות העיר...“

כתרת סיפרו השלישי של פלד קדיש ושירים אחרים לקוחה כולה מאלן גינסברג. על העטיפה מופיע רצף אחיד של תמונות אביו של פלד בצעירותו. כבר בשיר הפתיחה עוד מעט ירח העשב בראש מאמץ פלד לשיר את ה"קדיש-קדיש" קדיש" של גינסברג, בדומה לגינסברג גטרקים נוספים בשיריו, אותם הוא משבר במיקטעים ליריים כמו „אפרוחי אוויר אפורים ממסלולים פיהוקי דבש...“

ספר זה, הוא שירה כאב של צעיר לאביו, צעיר שטרם החליט אם הוא שייך לחיים או למתים, ומתנדנד על קו האבדן, ושואל בכאב אם לחיות או להתיאבד: „עוד מעט בן 28 / מרגיש עייף מאוד, / מה גם שקשה לשאת בדידותי אני יכול להעמיס את שילי על הגב כמו צלב גדול / של יגון...“

שלושת ספריו של עוזד פלד ראויים לתשומת-לב. וזאת למרות ששירתו טרם הצליחה לתרגם את הכוח שבחיי משורר צעיר זה, הזיותו ודימויו. התבררנו של פלד, עשוייה לשפר את חויותיו ואת שירתו.

בוריס פאסטרנאק המשיל פעם את השירה לתלם שחרש לפניו, והוא עבר בו, והמשיך לחרוש, והאחרים יבואו ויעבי רן בתלם שקודמו והוא חרשו. עוזד פלד מהלך עדיין בתלם שאותו חרש אלן גינסברג וקודמו, במסורת השירה הוויט-מנית (כולל אורי צבי גרינברג, שמר-טב היה אילו פלד היה שואב גם מעט מראי שית שירתו). התיקוה היא שכאבו הכן וועמו דימויו ימצאו את התלם השירי המקורי שלו ראוי פלד. עליו לעבוד באותו כור צורפים של שירה, שתוכן את חויותיו של המשורר הצעיר ותהפוך אותן ליותו מאשר מימכ-אישי בחרויים.

• נהמה — אנתולוגיה לשירה ביטני קית אמריקאית; הוצאת מרכוס ירושלים; 199 עמודים (כריכה רכה).
• עוזד פלד — קדיש ושירים אחרים; הוצאת עם עובד; 33 עמודים (כריכה רכה).

צל, המעודן ומותאם לקוראים אינפנט-ליים, על-פי ביוגרפיה נהדרת ומרתקת שאותה חיבר עמוס אילון. זהו ספר רדוד, נטול יכולת הנפשה למותו יוצאת-הדופן והמיוחדת של הרצל.

חיבור ביוגרפיה הוא דבר רציני מדי, מכדי שיימסר למחברים מסוגה של דבר רה עומר, שקול קורא בחשיכה שלה, הוא דוגמה כיצד אסור לחבר ביוגרפיה. זו הסיבה שכותבי-שורות אלה, חדל לקרוא בעמוד 138 את הביוגרפיה ההרצלית נוסח דבורה עומר, ולמען שימור הטעם הטוב, עבר לקרוא פעם נוספת את הרצל מאת עמוס אילון, כדי שהפלא, האדם, המות וההדמיות של הרצל יתורו טעם אמין בפה, ולא את טעם הקיטש הרדוד מעשה-ידי ההרצלפומנית של דבורה עומר.

כאב

עוזד פלד, מחבר-שירה צעיר, לא זכה לפינוקי ביקורת-השירה בארץ. שלוש ספריו הראשונים דקים שאותם חיבר לא הביאו ליבול מקוה. מיגרעתו של פלד כמחבר-שירה — ההשפעה המחולטת של משורר הביטניקים האמריקאי אלן גינסברג — היא גם מעלת שיריו כמיסמך-אישי, המתעד את כאב עולמו.

סיפרו הראשון יום הולדת, שהפואמה המרכזית שלו, הנושאת אותו כותרת, מוקדשת לאלן גינסברג, תפור בסיוגונו של המשורר האמריקאי. יש לו למשורר צעיר זה כאב-עלם שיש בכוחו להניח את שירתם של לפחות חמישה מחבר-שירה מסוגו של אורי צבי גרינברג. הנוסח הגינסברגי-פלדי, מתאפיין בשורות כמו: „לא יודע, תקנע במרחק התיקן מוצף / פרחים אינדיאניים אינטרנציונל תשעתי חלומות שמיים / מועט בכקרים שקרים סוריאליים קטנים על ספלו קפה...“

ההבנתו השירית של גינסברג מאר מצות על-ידי פלד, כמו בהומאז' לרמבו, ובתימוס הרחבות של שיריו, אין פלד יודע ליטול את גינסברג כרוז לקידום שיר רת, ודומה כי הוא תקוע באותה שירה ביטניקית אמריקאית של שנות החמישים וראשית השישים, רק בשיר אחד, שיש

ילד מדוקן אין לו שירי-מחאה

מתעתד פלד בו נימה של מעט ביקורת-עצמית, חורג פלד מגינסברג, וכותב על עצמו בליד מד דן: „ילד מדוקן אין לו שירי מחאה / זועמים ורומנטיקה עתיקה של עצי / זית ונערה בליל ירח מלא גם לא / ילדות מפוארת להפיל בה עונג...“ מיסמך-אישי הוא קובץ שיריו השני של פלד מיכתבים לברגן בלון. קובץ המקי דש לאמו ומתעד את חייה ואת סיבולי

• עוזד פלד — יום הולדת; הוצאת פרוח; 44 עמודים (כריכה רכה).
• עוזד פלד — מיכתבים לברגן בלון; הוצאת הקיבוץ-המאוחד; 32 עמודים (כריכה רכה).